

VARLAM ȘALAMOV

POVESTIRI DIN KOLÎMA

Traducere din limba rusă și note
de Ana-Maria Brezuleanu și Magda Achim

POLIROM
2021

Colecția BIBLIOTECA POLIROM este coordonată de Dan Croitoru.

Varlam Șalamov, *Kolîmskie rasskazî*

Varlam Shalamov's Russian text copyright © by Alexander Rigosik, 2021
Romanian publishing rights are acquired via FTM Agency, Ltd., Russia, 2018

© 2015, 2021 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: © Guliver/Getty Images, © Petar Svetoslavov/Dreamstime.com,
© Honourableandbold/Dreamstime.com

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700505
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,
sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

SHALAMOV, VARLAM TIHONOVICH

Povestiri din Kolîma / Varlam Șalamov; trad. din lb. rusă și note de Ana-Maria Brezuleanu și Magda Achim. – Iași: Polirom, 2021-

2 vol.

ISBN: 978-973-46-8750-3

Vol. 1. – 2021. – ISBN: 978-973-46-8751-0

I. Brezuleanu, Ana-Maria (trad.; note)

II. Achim, Magda (trad.; note)

821.161.1

Printed in ROMANIA

Cuprins

Despre proză.....	5
-------------------	---

Povestiri din Kolîma

Prin zăpadă.....	21
Pe datorie.....	22
În noapte.....	28
Dulgherii.....	30
Normă individuală.....	36
Pachetul.....	38
Ploaia.....	42
<i>Kant</i>	46
Hrană rece.....	50
Injectorul.....	64
Apostolul Pavel.....	66
Fructe de pădure.....	71
Cățeaua Tamara.....	73
Sherry Brandy.....	78
Desene de copil.....	84
Lapte condensat.....	87
Pîinea.....	90
Îmblînzitorul de șerpi.....	97
Mollahul tătar și aerul curat.....	102
Prima moarte.....	109
Mătușa Polia.....	112
Cravata.....	116
Taigaua de aur.....	122
Vaska Denisov, hoțul de porci.....	127

Serafim	129
Ziua liberă.....	136
Dominoul.....	139
Hercule.....	148
Terapie de șoc.....	151
Pinul pitic	160
Crucea Roșie	162
Conspirația juriștilor	169
Carantina de tifos	186

Malul Stîng

<i>Procuratorul din Iudeea</i>	207
Leproșii.....	210
La camera de gardă	215
Geologii.....	218
Urșii	223
Colierul prințesei Gagarina.....	225
Ivan Feodorovici	234
Academicianul.....	245
Harta diamantelor	253
Neconvertitul.....	259
Cea mai frumoasă laudă.....	266
Urmașul decembristului.....	280
„Comitetele săracilor“	292
Magia.....	304
Lida.....	308
Anevrism de aortă.....	317
Bucata de carne.....	320
Procesul meu.....	327
Esperanto	342
Meniul special	348
Ultima bătălie a maiorului Pugaciov	350
Directorul de spital.....	363
Anticarul	369
<i>Lend-Lease</i>	383
Aforism	390

Un maestru al lopeții

Criza	399
Discurs funebru	400
Cum a început totul	414
Scrisul de mână	424
Rața.....	428
Businessmanul.....	430
Caligula	434
Un maestru al lopeții	435
RUR	446
Bogdanov	452
Inginerul Kiseliiov	457
Iubirea căpitanului Tolly	466
Crucea	474
Cursurile	480
Primul cekist	522
Weismannistul.....	531
Spre spital	538
Iunie.....	543
Mai.....	551
La baie.....	556
Izvorul de Diamant	561
Procurorul verde.....	568
Primul dinte	610
Ecou în munți	616
Zisși Berdî.....	625
Protezele.....	629
Alergînd după fumul locomotivei	632
Trenul	642

Lida

Condamnarea în lagăr, ultima condamnare a lui Krist, se apropia încet de sfârșit. Gheața moartă a iernii era roasă pe dedesubt de pîrîiașele primăvăratice ale timpului. Krist își impusese să nu se gîndească la zilele de lucru rămase – un mijloc de a distruge voința omului, o fantasmă perfidă a speranței care corupe sufletele deținuților. Dar mersul timpului era tot mai grăbit – așa se întîmplă mereu spre sfârșitul condamnării –, fericiți cei eliberați pe neașteptate, înainte de termen.

Krist alunga gîndul la o posibilă eliberare, la ceea ce în lumea lui Krist poartă numele de libertate.

E foarte greu să te eliberezi. Krist o știa din proprie experiență. Știa cum trebuie să înveți din nou să trăiești, știa că e dificil să intri într-o lume cu alte etaloane și criterii morale, știa cît de greu e să reînvii acele noțiuni care existau în sufletul omului înaintea arestării. Aceste noțiuni nu erau iluzii, ci legi ale unei alte lumi, ale lumii de dinainte.

Eliberarea era grea, dar și prilej de bucurie, căci mereu se ridicau din adîncul sufletului acele forțe care îi dădeau lui Krist siguranță în comportament, curajul în fapte și o privire fermă spre zorii zilei de mîine.

Krist nu se temea de viață, dar știa că nu-i de glumit cu ea, că viața e o treabă serioasă.

Krist mai știa și altceva: că odată întors în libertate, devenea „însemnat“, „stigmatizat“ pentru totdeauna – țintă veșnică de vînătoare pentru cîinii pe care stăpînii îi pot elibera din lesă în orice clipă.

Dar Krist nu se temea de persecuție. Mai avea multe resurse – sufletești chiar ceva mai multe ca înainte, fizice – mai puține.

Vînătoria din '37 îl adusese la închisoare, la o nouă condamnare, mai lungă, și cînd această condamnare a fost ispășită, Krist a primit alta – și mai mare. Dar pînă la execuție mai erau cîteva trepte, cîteva trepte de pe o scară înspăimîntătoare, vie și în mișcare, ce unește individul cu statul.

Să te eliberezi era periculos. Împotriva oricărui deținut căruia i se termina condamnarea, începea în ultimul an o vînătoare în toată regula – nu se știe dacă ordonată sau fabricată de Moscova, că „doar și perii capului sînt numărați“, și așa mai departe. O vînătoare din provocări, denunțuri, interogatorii. Sunetele înfiorătoarei orchestre de jazz a lagărului, ale octetului „șapte suflă, unul bate toba“ răsunau

din ce în ce mai tare, mai clar în urechile celor care așteptau să se elibereze. Tonul devenea tot mai sinistru și puțini puteau să scape cu bine – și din întâmplare! – din această vârșă, acest juvelnic, acest năvod, această plasă și să-și croiască drum în largul mării unde, pentru cel întors în libertate, nu existau puncte de orientare, căi sigure, zile și nopți fără pericole.

Krist știa toate aceste lucruri, le înțelegea și le știa, de multă vreme le știa, și se apăra cum putea. Dar nu avea cum să le evite.

Acum se încheia a treia condamnare, cea de zece ani, dar numărul arestărilor, al „dosarelor” deschise, al tentativelor de a-i da o altă condamnare (care, în cazul lui Krist, nu avuseseră nici un rezultat, adică fuseseră pentru el o victorie, o reușită) era greu de calculat. Și nici Krist nu le ținea socoteala. Era de rău augur în lagăr.

Cîndva, pe cînd era un puști de șaisprezece ani, Krist primise prima sa condamnare. Abnegația, spiritul de sacrificiu chiar, dorința de a nu da ordine, ci de a face totul cu propriile sale mâini existau dintotdeauna în sufletul lui Krist, alături de dorința înflăcărată de a nu se supune comenzilor, părerilor, voinței altora. Krist păstrase întotdeauna în adîncul sufletului său dorința de a-și măsura forțele cu persoana care stă de cealaltă parte a mesei de anchetă, dorință cultivată din copilărie, prin intermediul lecturilor și al oamenilor pe care Krist îi cunoscuse în tinerețe și despre care auzise. Astfel de oameni erau mulți în Rusia, în Rusia literară cel puțin, în periculoasa lume a cărților.

Krist era asociat cu „mișcarea” în toate arhivele Uniunii Sovietice, și cînd s-a dat semnalul următoarei persecuții, a plecat la Kolîma, cu stigmatul de moarte KRTD¹. Era un *liternik*, un *litiorka*, posesorul celei mai periculoase litere: T. O filă ca foița fină de țigară, lipită în dosarul personal al lui Krist: „directivă specială” de la Moscova; textul era tipărit colografic foarte neclar, neinteligibil, sau poate era al zecelea exemplar bătut la o mașină de scris. Krist avusese ocazia să țină în mînă acea foiță prevestitoare de moarte, și numele de familie era scris cu o mînă fermă, cu caligrafia impasibil de clară a unui funcționar – ca și cînd textul nici n-ar fi avut importanță –, de către un funcționar care scrie numele cu ochii închiși și îl trece cu

1. În cazul condamnaților KRTD (activitate contrarevoluționară troțkistă), litera T, prin care se diferențiau de condamnații KRD (activitate contrarevoluționară), însemna un regim de detenție mult mai aspru și imposibilitatea de a reveni la o viață normală.

cerneală pe rîndul potrivit. „Pe durata perioadei de detenție, a se priva de legături poștale și telegrafice, a se angaja doar în munci fizice grele, a se raporta trimestrial în legătură cu comportamentul său.”

„Directiva specială” era un ordin de a ucide, de a nu lăsa în viață, și Krist înțelegea acest lucru. Doar că nu avea cînd să se gîndească la asta. Și nici nu voia.

Toți cei condamnați în temeiul „directivelor speciale” știau că foița aceasta de țigară obligă orice autoritate viitoare – de la soldatul din escortă la șeful Direcției lagărelor – să supravegheze, să raporteze, să ia măsuri; știau că dacă vreun șefuleț nu se va dovedi activ în anihilarea posesorilor „directivelor speciale”, acesta va fi denunțat de propriii tovarăși și colegi și va suferi dezaprobarea conducerii superioare. Iar cariera lui în lagăr nu va avea nici un viitor dacă nu participă activ la executarea ordinelor de la Moscova.

La prospectările carboniere erau puțini deținuți. Contabilul prospecțiunii, *bîtovikul*¹ Ivan Bogdanov, care, prin cumul de funcții, era și secretarul directorului, vorbise cu Krist de cîteva ori. Să fii paznic era o muncă bună. Paznicul anterior, un bătrîn estonian, murise de insuficiență cardiacă. Krist visa la această slujbă. Dar nu a primit-o... Și s-a pus pe înjurat. Ivan Bogdanov l-a auzit.

— Tu ai „directivă specială”, spuse Bogdanov.

— Știu.

— Știi ce înseamnă asta?

— Nu.

— Dosarul personal se face în două exemplare. Unul rămîne la persoana respectivă, ca un fel de buletin, iar celălalt se păstrează la Direcția lagărelor. Al doilea, bineînțeles, nu e accesibil, dar nimeni nu l-a verificat vreodată. Important e că foaia de aici te însoțește peste tot.

Nu după mult timp, Bogdanov a fost transferat altundeva și a venit să-și ia rămas-bun de la Krist chiar unde lucra acesta, la puțul de explorare. Un foc ce fumega gonea ținării de la puț. Ivan Bogdanov se așeză pe marginea puțului și scoase de la piept o hîrtie foarte subțire, decolorată.

1. Derivat de la rus. *bît* (fel de viață, trai, viață cotidiană). În limbajul concentraționar, termenul desemnează o categorie a deținuților de drept comun și a apărut în 1922, cînd autoritățile au considerat că infractorii proveniți din rîndul „clasei muncitoare” erau victime ale condițiilor de viață moștenite din regimul țarist. În închisori și lagăre se bucurau de privilegii, ca persoane ce puteau fi reeducate.

— Eu plec mâine. Astea sînt directivele tale speciale.

Krist le citi. Și le ținu minte pentru totdeauna. Ivan Bogdanov luă hîrtia și o arse în foc, fără s-o lase din mîna pînă cînd nu arse și ultima literă.

— Îți doresc...

— Să fii sănătos.

A fost schimbat directorul – Krist avusese o groază de șefi la viața lui –, a fost schimbat secretarul directorului.

Krist începu să se simtă extenuat la mină și știa ce înseamnă asta. Se eliberase postul de macaragiu. Dar Krist nu avusese niciodată de-a face cu mecanisme și privea cu suspiciune și neîncredere pînă și gramofonul. Dar Semionov, blatarul care renunțase la postul de macaragiu pentru o slujbă mai bună, îl liniști:

— Tu, „fraiere“, ești o budală patentată, așa că n-ai nici o șansă. Toți sînteți așa. Toți. De ce ți-e frică? Un deținut nu trebuie să se teamă de nici un mecanism. O să înveți ce trebuie. N-ai nici o răspundere. E nevoie doar de un pic de curaj, atîta doar. Pune mîna pe levier și nu mă mai ține aici, că ratez și eu ocazia...

Krist știa că blatarii sînt una, iar „fraierii“, mai ales cei cu sigla KRTD, cu totul altceva, dar cînd veni vorba de răspundere, încrederea lui Semionov i se transmise lui.

Dispecerul era tot cel dinainte și dormea în același loc, într-un colț al barăcii. Krist se apropie de el.

— Și tu ai directive speciale.

— De unde să știu eu?

— Păi te faci că nu știi. Iar eu, să zicem că nu ți-am văzut dosarul. Să încercăm.

Așa a ajuns Krist macaragiu. Cupla și decupla pîrghiile cabestanului electric, întindea cablul de oțel, coborînd vagonetele în mină. S-a odihnit puțin. O lună s-a odihnit. Apoi a venit un mecanic, *bîtovik*, și Krist a fost trimis din nou în mină, unde împingea vagonete, le umplea cu cărbuni și se gîndea că mecanicul *bîtovik* n-o să rămînă nici el prea mult să facă o muncă atît de meschină, fără profit, precum cea de macaragiu în mină. Doar pentru un *liternik*, cum era Krist, cabestanul din mină era raiul, și odată ce mecanicul *bîtovik* va pleca, el va manevra iarăși aceste pîrghii binecuvîntate și va cupla întrerupătorul cabestanului.

Krist n-a uitat nici o zi petrecută în lagăr. De acolo, din mină, l-au dus în zona specială, l-au judecat și i-au dat condamnarea aceasta, care acum se apropia de sfîrșit.

Krist a reușit să termine cursurile de felcer; a rămas în viață și, mai ales, și-a dobândit independența, un aspect important al profesiei de medic în Nordul îndepărtat. Acum Krist conducea camera de gardă a unui spital enorm pentru deținuți.

.....
 Dar nu aveai cum să te aperi. Litera T din sigla lui Krist era o marcă, un semn, un stigmat, o pată, din pricina căreia Krist fusese hăituit mulți ani, fără să fie scos din abatajele aurifere înghețate, pe un ger kolîmian de minus șaizeci de grade. Ucișându-l cu munca grea, cu efortul peste puteri din lagăr, proslăvit ca o „chestiune de onoare și glorie, de curaj și eroism“, ucișându-l cu bătăile superiorilor, cu paturile armelor soldaților din escortă, cu pumnii brigadierilor, cu ghionturile frizerilor, cu coatele camarazilor... Ucișându-l cu foamea, cu zeama chioară a supei de lagăr.

Krist știa, văzuse și observase de nenumărate ori că nici un alt articol din Codul Penal nu era la fel de periculos pentru stat ca sigla lui care conținea litera „T“. Nici trădarea de patrie, nici terorismul, nici măcar acest întreg buchet cumplit de puncte ale articolului 58. Sigla de patru litere a lui Krist era stigmatul fiarei care trebuie ucisă, pe care ți s-a ordonat s-o ucizi.

Această siglă era vînată de toate escortele din toate lagărele țării trecute, prezente și viitoare – nici un șef din lume n-ar fi dorit să-și dovedească slăbiciunea în lichidarea unui asemenea „dușman al poporului“.

Acum, Krist, felcer într-un spital mare, ducea o luptă îndârjită cu blatarii, cu acea lume infracțională pe care statul o chemase în ajutor în '37 ca să-l extermine pe Krist și pe tovarășii lui.

În spital, Krist muncea foarte mult, fără să risipească nici timp, nici puteri. Superiorii, conform dispozițiilor permanente de la Moscova, ordonaseră nu o dată ca deținuții din categoria lui Krist să fie dați afară și trimiși la muncile în comun. Dar directorul spitalului era un veteran al Kolîmei și cunoștea valoarea energiei acestor oameni. Înțelegea bine că Krist se implică și se va implica foarte mult în munca sa. Iar Krist știa că directorul înțelege acest lucru.

Și iată că perioada de detenție se scurgea încet, ca ghețurile iernii într-o țară unde nu există ploi calde de primăvară care transformă viața, ci doar munca lentă și distrugătoare a soarelui, cînd rece, cînd arzător. Condamnarea se topea ca gheața, se micșora. Sfîrșitul detenției era aproape.

Grozăvia se apropia de Krist. Tot viitorul său avea să fie înveninat de acest important cazier, de articol, de KRTD. Ștampila aceasta îi va închide lui Krist drumul către orice viitor, i-l va închide pentru toată viața, oriunde în țară, indiferent de locul de muncă. Ștampila aceasta nu doar că îl va priva de buletin, ci nu îi va permite o veșnicie să-și găsească de lucru, n-o să-l lase să plece din Kolîma. Krist urmărea cu atenție eliberarea celor puțini care, asemenea lui, supraviețuiseră pînă la final, avînd trecutul însemnat cu litera „T” – în condamnarea de la Moscova, în formularul-buletin din lagăr, în dosarul personal.

Krist încerca să-și imagineze limita acestei forțe neutre care îi conduce pe oameni, încerca să o aprecieze la justa ei valoare.

În cel mai bun caz, va fi lăsat pe același post după ispășirea condamnării, la vechiul lui loc de muncă. Nu va fi alungat din Kolîma. O să-l lase pînă la primul semnal, pînă la primul sunet de corn care deschide vînătoarea...

Ce e de făcut? Poate că lucrul cel mai simplu e funia... Mulți rezolvaseră astfel această problemă. Nu! Krist se va lupta pînă la sfîrșit. Se va lupta ca o fiară, se va lupta așa cum fusese învățat în această perpetuă hăituire a omului de către stat.

Multe nopți Krist nu a dormit, gîndindu-se la apropiata și iminenta sa liberare. Nu blestema, nu se temea. Doar căuta.

Revelația a venit, ca întotdeauna, din senin. Din senin, dar după o tensiune cumplită, nu o tensiune spirituală, nici a forțelor sufletești, ci a întregii ființe a lui Krist. A venit așa cum vin cele mai bune versuri, cele mai bune rînduri ale unei povestiri. Zi și noapte te gîndești la ele fără să găsești un răspuns, și revelația vine ca bucuria cuvîntului perfect, ca bucuria unei soluții. Nu era bucuria speranței: fuseseră prea multe dezamăgiri, greșeli, lovituri pe la spate pe drumul lui Krist.

Dar a venit revelația. Lida...

Krist lucra de mult în acest spital. Devotamentul lui necondiționat față de interesele spitalului, energia, implicarea permanentă în orice problemă a spitalului – mereu în folosul spitalului! – îi asiguraseră deținutului Krist un statut special. Felcerul Krist nu era responsabilul camerei de gardă, aceasta era o slujbă de salariat liber. Responsabil era nu se știe cine – registrul de personal era întotdeauna un rebus pe care îl dezlegau în fiecare lună doi oameni: directorul spitalului și contabilul-șef.